

Startnotitie Erfgoedagenda van de toekomst

Gemeente Leeuwarden

1. Introductie

Deze startnotitie is de eerste stap in het proces om te komen tot een 'Erfgoedagenda van de toekomst' zoals in de begroting 2019 is aangekondigd. In deze startnotitie geven we een inkijk in de activiteiten op het gebied van erfgoed die we op dit moment uitvoeren of recentelijk hebben opgestart. Vervolgens geven we mogelijke ontwikkelingen en dilemma's aan op het gebied van erfgoed als basis voor een discussie over de toekomst van het erfgoed.

De activiteiten waarvan de uitvoering recentelijk is gestart, zijn gebaseerd op de vier thema's die besproken zijn tijdens de Politieke Dialoog over de 'Erfgoedevaluatie 2008-2017' op 18 april 2018 en de uitspraken die de raad hierover heeft gedaan. Deze thema's zijn '*Verduurzaming van monumenten*', '*Deregulering*', '*Betaalbaarheid van erfgoed*' en het '*Verbinden van heden met verleden m.n. wat betreft cultuurlandschap en archeologie*'. Kortom actuele onderwerpen in het veld van erfgoed en samenleving. De rode draad van de input vanuit de raad was om het erfgoed te beschermen en te behouden voor de toekomst. (Her)ontwikkelingen zijn positief, maar mogen niet ten koste gaan van de cultuurhistorische waarden van het erfgoed. Daarnaast is concreet de vraag gesteld wat de impact voor Leeuwarden is van de €325 miljoen die het Rijk extra in erfgoed wil investeren.

Het doel is om een 'Erfgoedagenda van de toekomst' te maken. In de Begroting 2019 is opgenomen dat dit "een eigentijdse visie op de omgang met erfgoed, inclusief een concreet uitvoeringsprogramma" wordt. Om tot een dergelijke Erfgoedagenda te komen, worden in deze startnotitie de mogelijke ontwikkelingen en dilemma's op het gebied van erfgoed voorgelegd. Graag gaan we met de raad in gesprek hierover en de uitkomsten hiervan vormen mede de input voor de invulling van de Erfgoedagenda.

Leeswijzer

In deze 'Startnotitie Erfgoedagenda van de toekomst' wordt in hoofdstuk 2 voor de vier thema's een inhoudelijke toelichting gegeven, waarbij is meegenomen wat de raad heeft aangegeven over het betreffende onderwerp op 18 april 2018 en de activiteiten die al in uitvoering zijn. Aansluitend komt hoofdstuk 3 'Communicatie' over activiteiten op het gebied van informatie- en kennisoverdracht, draagvlakverbreding en samenwerkingsverbanden. Daarna zullen in hoofdstuk 4 de consequenties en mogelijke doorwerkingen van de maatregelen van het rijk naar onze gemeente toe worden behandeld. In hoofdstuk 5 worden de ontwikkelingen en mogelijke dilemma's voorgelegd die als basis kunnen dienen voor een verdere dialoog met de raad over de uiteindelijke invulling van de Erfgoedagenda. Daar is ook een procesaanpak bijgevoegd.

2. Vier kernthema's en uitvoering van daarmee samenhangende activiteiten

Thema 1 Versterken historisch bewustzijn, m.n. wat betreft cultuurlandschap en archeologie, i.c. Verbinden van heden met verleden

We willen streven naar een groter cultuurhistorisch bewustzijn en het heden met het verleden verbinden. Dit kan op een aantal niveaus en terreinen zoals door advisering, promotie, informatie en activiteiten die het draagvlak hiervoor vergroten. We hechten grote waarde aan het betrekken van burgers bij de omgang met en ontwikkeling van erfgoed.

Adviseren bij ruimtelijke plannen en instandhouding monumenten.

Advisering bij ruimtelijke plannen is een wettelijke taak en vormt qua inzet ongeveer 2/3 van de totale capaciteit. Onze werkwijze is dat de blik naar buiten is gericht. De locaties worden bezocht en op basis van gesprekken met betrokkenen komt het definitieve advies tot stand.

Het betreft de advisering op initiatieven van eigenaren en ondernemers over gebouwd erfgoed omtrent hergebruik, verbouwingen, onderhoud en restauraties en nieuwbouwplannen. Het

schrijven van de cultuurhistorische paragraaf bij bestemmingsplannen is een onderdeel hiervan evenals de archeologische advisering en de beoordeling van de omgang met landschappelijke elementen.

Omgevingsplan Leeuwarden Zuid

Voor het Omgevingsplan Buitengebied Zuid, inclusief de kleine kernen, is in de 2de helft van 2018 een inventarisatie gemaakt van panden in het gehele gebied van voormalig Boarnsterhim en de kernen Eagum, Friens, Idaerd, Jirnsum, Reduzum, Warstiens en Warten die karakteristiek zijn. Ook is er in het plangebied een inventarisatie gemaakt van cultuurlandschappelijke elementen. Op deze wijze worden alle delen van de gemeente op dezelfde, herkenbare manier in kaart gebracht. Hoe de uitwerking van de regeling t.a.v. deze geïnventariseerde karakteristieke panden en cultuurhistorisch landschappelijke elementen zal zijn wordt binnen het traject van het omgevingsplan Buitengebied-Zuid verder uitgewerkt.

Het cultuurhistorisch landschap toevoegen aan de Monumenteninformatiekaart.

Het cultuurhistorisch landschap is opgenomen in de verschillende bestemmingsplannen, maar de samenhang met het gebouwde erfgoed en de archeologie is minder inzichtelijk. Met het toevoegen van deze informatie aan de Monumenteninformatiekaart komt deze samenhang beter in beeld.

Uitbreiding Gemeentelijke Monumentenlijst

Eind 2018 is aangevangen met het project om gemeentelijke monumenten aan te wijzen in Boarnsterhim-Noord, Leeuwarderadeel en Littenseradiel. In deze delen van Leeuwarden bevinden zich nu louter rijksmonumenten. Het onderzoeks-, selectie- en aanwijzingsproject wordt afgerond in de loop van 2024. De gemeenteraad is in november 2018 over de projectopzet geïnformeerd met een Plan van Aanpak.

Het initiatief voor het project kwam van de gemeenteraad, die in 2017 voorstelde € 150.000,- voor de uitvoering vrij te maken. Het onderzoek richt zich op de periode van de late Middeleeuwen tot en met de Wederopbouwperiode. Op basis van een quick-scan is de schatting gemaakt dat er 260 te onderzoeken zaken zijn.

In de uitvoering komt het grondgebied van voormalig Boarnsterhim-Noord als eerste aan de beurt. Een groslijst (adressenlijst) is gereed in medio 2019. Na een consultatieronde met historische werkgroepen, stichtingen en dorpsbelangen kan de groslijst worden vastgesteld als basis voor een onderzoeksopdracht, die wordt uitbesteed. Parallel daaraan worden de groslijsten samengesteld voor Littenseradiel en Leeuwarderadeel.

Archeologische waardenkaart

De archeologische waardenkaart maakt onderdeel uit van de Erfgoed verordening Leeuwarden en vormt de basis voor de vertaling van archeologie in ruimtelijke plannen. De waardenkaart omvat nu nog de gemeente grenzen van de herindeling van 2014. Voor de delen die sinds 2018 bij de gemeente horen, wordt een aanvulling op de waardenkaart gemaakt die medio 2019 gereed zal zijn. Daarna zal deze aanvulling verwerkt worden in het parapluplan archeologie, zodat voor het gehele grondgebied in Leeuwarden de zelfde regels voor archeologie zullen gelden bij ruimtelijke plannen.

Interieuronderzoek Stichting Interieurs in Fryslân

In december 2018 heeft Leeuwarden deelname toegezegd aan het onderzoek naar waardevolle historische woonhuisinterieurs in Fryslân door de Stichting Interieurs in Fryslân. Deze is in 2014 opgericht om “kennis van en zorg voor historische interieurs in Friesland te bevorderen”. Voor het deelonderzoek binnen de gemeentegrenzen van Leeuwarden is een eenmalige subsidie beschikbaar gesteld van € 45.000,-.

De Stichting Interieurs in Fryslân, waarin ook de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Provincie Fryslân deelnemen, is na de oprichting een omvangrijk project gestart: een zo compleet mogelijke inventarisatie van waardevolle interieurs en -fragmenten in historische woonhuizen. Per

gemeente worden hiertoe de beschermde monumenten bezocht zowel als de panden die in de jaren '80 zijn opgenomen in het landelijke Monumenten Inventarisatie Project 1850-1940.

Het project heeft een wervend karakter, wat mede blijkt uit publicaties in de afgelopen jaren. Het brengt op een positieve manier veelal onderbelichte onderdelen van monumentale panden onder de aandacht van eigenaren. De gemeente krijgt de beschikking over het resultaat van de inventarisatie.

De stichting onderzoekt in 2019-2020 in Leeuwarden circa 900 panden. Dit gebeurt door het bezoeken panden en interieurs in de praktijk en door archiefwerk. Bij dit laatste onderdeel wordt de stichting mede ondersteunt door de gemeentelijke monumentenzorg met informatie over historische panden waarnaar in het recente verleden interieuronderzoek is verricht.

Doublures met het project voor de gemeentelijke monumentenlijst, waarvoor ook interieuronderzoek gebeurt, worden voorkomen door de groslijsten af te stemmen met de stichting.

Kleuren van Leeuwarden

De positieve effecten van historisch verantwoord kleurgebruik op monumenten in het algemeen en in historische binnensteden in het bijzonder worden alom onderkend. Passende kleuren versterken het historische stadsbeeld en leveren een kleurrijker en aantrekkelijker stadsbeeld op. En zorgvuldig gekozen kleuren verhelfen de architectuur van individuele panden. Kleur draagt bij aan de leesbaarheid van een gevel, zoals het onderscheid tussen kozijnen en ramen of tussen dragende en niet-dragende delen.

In januari 2016 is met ondersteuning van de gemeente de Stichting Kleuren van Leeuwarden opgericht. Een belangrijke doelstelling is de waarde van goede, historische kleuren op een positieve manier onder de aandacht te brengen van eigenaren, schilders en architecten. Het voornemen is een door iedereen te raadplegen database en een kleurenwaaier van historisch kleurgebruik in Leeuwarden te ontwikkelen. Dit wordt voorafgegaan door archiefonderzoek (oude bestekken en eerdere kleuronderzoeken) én een grootschalig onderzoek naar 15-20 oude panden. Dit laatste gebeurt in 2019. In het voorjaar van 2019 geeft de stichting een eerste (deel)opdracht tot onderzoek naar circa tien panden. De stichting wordt bij de voorbereidingen met adviezen ondersteund door de gemeente.

Thema 2 Verduurzaming van monumenten/erfgoed

Veel monumenteneigenaren willen hun pand verduurzamen en voor de toekomst geschikt maken, maar in de praktijk leeft nog vaak het beeld dat er in een monument geen verduurzamingsmaatregelen mogelijk zijn. Veel eigenaren zijn onbekend met de mogelijkheden en zien op tegen de kosten van de verduurzaming van hun monumentale pand en het moeten kiezen uit verschillende opties. De kunst is om de bijzondere erfgoed waarden behouden worden en er ruimte is voor de verduurzaming.

Groene menukaart

Specifiek op het gebied van verduurzaming van particuliere monumentale woonhuizen is vorig jaar de "Groene Menukaart" online gegaan. Dit is een specifiek op monumenten gerichte website waarbij hen informatie wordt geboden over de mogelijkheden van verduurzaming van hun monument. Daarnaast worden energiescans uitgevoerd door de beheerder van de website stichting De Groene Grachten om individuele eigenaren handreikingen te geven bij verduurzaming, afgestemd op hun individuele wensen. Voor 2 panden is dit inmiddels gebeurd.

Actuele leervoorbeelden

Het woonhuis Doktershûs Stiens (prijswinnend), Beursgebouw UCF (all electric, isolatieschil, zonnepanelen), Blokhuispoort (pilot Rijkssubsidie), Sint Anthony Gasthuis zijn allemaal inspirerende voorbeelden. Doel is om steeds meer van deze voorbeeldpanden te realiseren, met de focus op particuliere woningen.

Ook houden we regelmatig lezingen over verduurzaming van monumenten op verschillende symposia met zowel publieke als private partijen als deelnemers. Door deze interactie en kennisdeling ontstaan nieuwe verbindingen en mogelijkheden om verduurzaming een impuls te geven.

Thema 3 Betaalbaarheid van erfgoed

In hoeverre verwachten we dat erfgoed in privébezit privaat gefinancierd wordt en waar is een stimulering met publiek geld verantwoord?

Rijks- en Provinciale regelingen

Voor het realiseren van de beleidsdoelstellingen bestaan uiteenlopende financiële regelingen, afhankelijk van de status van het pand.¹

Er waren recentelijk twee wijzigingen. De fiscale aftrek voor eigenaren van woonhuismonumenten is vervangen door een subsidieregeling. Vanaf 1 januari 2019 komt een eigenaar van een rijksmonument met een woonfunctie in beginsel in aanmerking voor subsidie (38%) over de subsidiabele kosten van onderhoud (instandhouding) dat in het voorgaande jaar is gedaan. Hij moet dan een aanvraag bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed indienen. Een andere wijziging is in de regeling Subsiëring Instandhouding Monumenten: met ingang van 2020 wordt het subsidiepercentage weer van 50% naar 60% verhoogd.

De Provincie draagt bij aan het behoud van rijksmonumenten in Friesland en ook aan dat van gemeentelijke monumenten en karakteristieke panden. Samen met het (Nationaal) Restauratiefonds is een Cultuurfondslening voor restauratie, herbestemming en verduurzaming opgezet.

Gemeentelijke regeling.

Voor herstel van gemeentelijke monumenten bestaat sinds 2006 het Leeuwarder Restauratiefonds, De actuele uitleencapaciteit voor nieuwe restauratiehypotheken is afgerond €341.000,00.

De gemeente draagt bij aan het jaarlijkse onderhoud van achttien rijksmonumenten die eigendom zijn van een viertal monumentenstichtingen: Stichting De Fryske Môle, Monumentenstichting Boarnsterhim, Stichting Monumentenzorg Leeuwarderadeel en Stichting Molens Lege Midden. Hun bezit bestaat uit 'onrendabele', maar voor dorp en landschap beeldbepalende monumenten, de meeste molens en kerktorens. De gemeentelijke ondersteuning is een vaste onderhoudsbijdrage per monument naast de rijks- en provinciale bijdrage. Hiermee is jaarlijks in totaal € 70.000,- gemoeid.

Thema 4 Deregulering en vermindering administratieve lasten

De maatschappelijke trend is die van terugtrekkende overheid en vermindering van regeldruk. Ook de vraag hoeveel extra administratieve handelingen eigenaren van monumenten moeten doorlopen bij ingrepen aan hun monument is hierbij een discussie punt. Er is binnen de gemeente een ontwikkeling gaande om bij de beoordeling van plannen steeds vaker de keuze te maken om plannen te beoordelen volgens het 'ja, tenzij' principe. Deze insteek houdt echter niet in dat er geen afwegingskaders meer zijn, maar wel dat pro-actief wordt gekeken naar wat mogelijk is en mogelijk gemaakt kan worden.

De raad heeft aangegeven dat de cultuurhistorische waarden beschermd dienen te worden/blijven en dat dit niet betekent dat het 'erfgoed' vogelvrij zou zijn.

Paraplu-bestemmingsplan Archeologie.

De archeologische waardenkaart wordt vertaald naar een paraplu bestemmingsplan Archeologie zodra de waardenkaart is geactualiseerd met de uitbreidingsdelen van 2018. De verwachting is dat

¹ In de bijlagen is een actueel overzicht van de regelingen te vinden (Erfgoed_ondersteuningsvormen tabel_2019).

de vaststelling eind 2019 kan plaats vinden. Hierdoor zullen minder onderzoeken en vergunningen nodig zijn. Dit levert tijdswinst op voor veel initiatiefnemers.

Omgevingswet en Omgevingsplan Leeuwarden-Zuid

Vanuit de organisatie zijn diverse werkgroepen bezig met meedenken hoe het omgevingsplan Buitengebied Zuid 'omgevingswet-proof' kan worden gemaakt. Ook vanuit erfgoed is hierover meegedacht hoe een en ander eenvoudiger en meer visueel gemaakt kan worden. Het wordt gezocht naar een manier om meer keuzevrijheid in te bouwen zonder dat dit ten koste gaat van de cultuurhistorische waarden.

Landschapsbiografie in het kader van de Omgevingswet

Een landschapsbiografie belicht in woord en beeld hoe een gebied is ontstaan en in de loop van de tijd veranderde onder invloed van de wisselwerking tussen mens en natuur, en hoe het verleden in het hedendaagse landschap doorwerkt en kenbaar is. Hierbij wordt de kennis van verschillende vakgebieden zoals bodem, ecologie, cultuurhistorie en archeologie geïntegreerd. Een landschapsbiografie bevat dus veel basiskennis over de fysieke ruimte en is noodzakelijk voor een goed begrip van huidige situatie. Dit begrip is nodig voor de keuzes die gemaakt moeten worden bij de Omgevingsvisie en het Omgevingsplan. In 2019 wordt onderzocht welke elementen op onder andere de vakgebieden geohydrologie, ecologie, bodemgesteldheid, cultuurhistorie, archeologie tot welk detailniveau uitgewerkt moeten worden en of de benodigde capaciteit beschikbaar is om een landschapsbiografie op te kunnen stellen.

3. Communicatie; de blik naar buiten en naar binnen gericht

Digitalisering

De grote hoeveelheid metadata die beschikbaar zijn over de diverse werkvelden van cultuurhistorie - voor Monumentenzorg en Archeologie zijn die grotendeels ondergebracht in de applicatie SIMON en nu deels ontsloten via de Monumenten Informatiekaart Leeuwarden - gaan we aan elkaar koppelen en harmoniseren. Dit is een continu proces; er komt steeds weer nieuwe informatie bij. Koppeling van de beschikbare informatie vergroot de mogelijkheden voor kennisoverdracht, publieksbereik en draagvlakverbreding enorm, omdat alles is in één webomgeving te vinden. De dataset kan zo ook worden ontsloten via een applicatie zoals Time Machine. De preferente partners voor samenwerking zijn HCL, Tresoar en de Fryske Akademy. Bijkomende plus van de digitalisering is dat dit de efficiency van ambtelijke advisering bij ruimtelijke plannen kan vergroten.

Informatie- en kennisoverdracht: Monumenteninformatiemarkt

Eens per twee jaar organiseert de gemeente een informatiemarkt voor eigenaren van monumenten. Wij bieden hiermee een laagdrempelige mogelijkheid om, in direct contact, goede informatie over erfgoed van gevarieerde aard te verkrijgen. De derde en laatstgehouden was in november 2017, in de Blokhuispoort. Bij voldoende belangstelling willen wij in 2019 of 2020 weer een informatiemarkt organiseren.

Informatie- en kennisoverdracht: digitale Nieuwsbrief

We verzorgen 3-5 keer per jaar een digitale Nieuwsbrief Monumentenzorg, Archeologie en Historisch cultuurlandschap. De Nieuwsbrief maakt het mogelijk om op eenvoudige en doeltreffende wijze aan een nog steeds groeiend aantal abonnees (inmiddels circa 300) informatie te verspreiden over nieuwe regelgeving en subsidieregelingen, praktische en technische wetenswaardigheden, zoals over verduurzaming, en leuke vondsten en gebeurtenissen. Op die manier wordt het draagvlak voor monumentenzorg, archeologie en het historisch cultuurlandschap vergroot.

Versterken cultuur-toeristische infrastructuur

De meertalige informatieborden die her en der in de binnenstad bij monumentale gebouwen staan of hangen, worden veelvuldig gelezen door toeristen en andere bezoekers. Incidentele particuliere initiatieven tot aanvulling van de collectie zullen wij waar mogelijk faciliteren en stimuleren, ook indien nodig met een financiële bijdrage uit het Zadelfonds. Zo kwam er in 2018 een bord aan de bijzondere Pelikaankerk en ook in 2019 verwachten wij dat er enkele infoborden bijkomen. Daarnaast wordt samengewerkt met Writer's Block en het Graffitiplatform Leeuwarden en met andere partijen zoals o.a. de Stichting Nassau en Friesland, de Stichting Muurtaal en de Plaatselijke Commissie van de Dorpskerk Huizum.

Samenwerkingsverbanden Archeologie

Vanuit archeologie zijn de samenwerkingsbanden met de Archeologische Werkgroep Leeuwarden (AWL) van Aed Levwerd aangehaald. De werkgroep gaat de komende periode in overleg met de gemeente een aantal archeologische waarnemingen verrichten. Daarnaast zal het Steunpunt Archeologie in het HCL dat door de AWL is ingericht, worden geactualiseerd. Een samenwerkingsproject over het toetsen van archeologische waarden en terreininspecties is in voorbereiding.

Publieksbereik: Open Monumentendag Leeuwarden

De jaarlijkse Open Monumentendag is vanaf het begin (1987) een groot succes. De dag wordt in Leeuwarden georganiseerd door een werkgroep van Monumentenzorg, Historisch Centrum Leeuwarden en de Leeuwarder Historische Vereniging Aed Levwerd. De gemeente draagt bovendien financieel bij aan de Open Monumentendag (Zadelfonds en Cultuur). In september 2019 gaat de aandacht uit naar een nieuw deel van de gemeente: de driehoek Weidum, Jorwert, Mantgum. De thema's voor de volgende jaren moeten nog worden gekozen.

Draagvlakverbreding: dorpen en landelijk gebied

Wij halen op uiteenlopende manieren de cultuurhistorische banden aan met de dorpen. Door de herindelingen zijn binnen de gemeentegrenzen nu zes monumenten-stichtingen actief. Op hun voorstel is inmiddels een begin gemaakt met een halfjaarlijks gezamenlijk overleg, waarbij onderhouds- en beheerzaken, subsidies en cultuur toeristische projecten aan de orde komen. Dorpshistorische archieven en stichtingen en dorpsbelangen worden betrokken bij de (voorbereidingen van de) uitbreiding van de gemeentelijke monumentenlijst. De gemeente (vanuit Economie, Monumentenzorg en Archeologie) en het Historisch Centrum Leeuwarden zullen de komende jaren in samenspraak met de dorpen bekijken hoe het toeristisch product, waarin erfgoed een grote rol speelt, kan worden verbeterd.

Vaste presentatie HCL

De vaste presentatie van het HCL gaat de komende periode geactualiseerd worden. In deze presentatie komt de historie van het erfgoed van de gemeente Leeuwarden breed aan bod. Bij deze actualisatie wordt advies gegeven op het gebied van archeologie en monumenten. Beide onderdelen moeten een vast onderdeel gaan worden van de opstelling. Voor deze presentatie wordt de mogelijkheid onderzocht om een aanvraag project investering Erfgoed bij het Mondriaanfonds te doen.

Publieksbereik: De dag van de Leeuwarder Archeologie

Op 28 oktober 2018 was de dag van de archeologie en dat was een daverend succes met meer dan 600 bezoekers. Dit evenement staat ook voor de komende jaren gepland.

Vanuit archeologie zijn de laatste tijd ook een aantal lezingen gehouden over het Leeuwarder DNA en de resten van de oudste bewoning binnen de grenzen van de huidige gemeente Leeuwarden. Dit thema is in de regionale pers geweest. Dit soort lezingen blijft in de toekomst georganiseerd worden.

4. Doorwerking ontwikkelingen Rijk

De beleidsbrief 'Erfgoed Telt' uit juni 2018 van de minister van cultuur geeft de visie van het rijk op erfgoed weer. In februari 2019 heeft het Rijk meer duidelijkheid gegeven over de financiële invulling van het beleid, waaronder de 'Erfgoeddeal'.

In juni 2018 heeft de Minister van OCW de Tweede Kamer de kabinetsbrief 'Erfgoed Telt- De betekenis van erfgoed voor de samenleving' gestuurd. Hierin staan de prioriteiten van het nationale erfgoedbeleid voor de periode 2018-2021. Er is €325 miljoen beschikbaar, verdeeld over een aantal thema's. De nadruk ligt op instandhouding en herbestemming, de leefomgeving en de verbindende kracht van erfgoed. Daarnaast gaat deze brief in op een omvorming van de fiscale aftrek voor onderhoud aan monumenten in een subsidieregeling. Onderdeel van 'Erfgoed Telt' zijn Kerkenvisies en de Erfgoeddeal.

Kerkenvisie (onderdeel van 'Erfgoed Telt')

Door de afname van het aantal kerkgangers door ontkerkelijking en demografische ontwikkelingen krijgen veel kerkbesturen problemen om de financiering voor onderhoud van het kerkgebouw rond te krijgen. Steeds vaker wordt overgegaan tot verkoop, herbestemming of zelfs sloop. Dit zijn zeer emotionele en veelomvattende processen, want het kerkgebouw heeft vaak een diepe betekenis, niet alleen voor de kerkgangers, maar ook voor de dorps- en wijkbewoners. Het gaat vaak om gebouwen die letterlijk een centrale plaats in de leefomgeving hebben.

Tegen deze achtergrond is er vanuit OCW subsidie beschikbaar voor het maken van een kerkenvisie. Voorwaarde voor deze subsidie is dat er niet alleen naar de gebouwen op zich wordt gekeken, maar juist ook overleg wordt gevoerd met de kerkelijke gemeenten, erfgoedorganisaties, omwonenden en deskundigen: het belangrijkste is het aangaan van de dialoog. Doel is om te komen tot gezamenlijk gedragen principeafspraken en handelingsrichtlijnen rondom het totale kerkenbestand. Het gaat om *alle* kerkgebouwen, monumentaal en niet-monumentaal. Dit zijn in Leeuwarden ca. 90 gebouwen en ca. 50 verschillende religieuze gemeenschappen.

Het Rijk stelt in haar beleidsbrief 'Erfgoed Telt' in de periode 2019-2021 voor de gemeente Leeuwarden op basis van het aantal kerken €75.000 beschikbaar voor het opstellen van een gemeentelijke integrale kerkenvisie. Pilots bij andere gemeenten maken duidelijk dat dit slechts een deel van de verwachte kosten dekt. Dit wordt vooral veroorzaakt door de omvang en de samenstelling van de groep mensen waarmee in gesprek wordt gegaan, en wat dus een lange doorlooptijd (van enkele jaren) vergt.

De mogelijkheden voor een kerkenvisie worden verkend. Welke vraagstukken en uitdagingen zijn specifiek voor onze gemeente? Welke doelstelling kunnen we hieraan koppelen? Is het opstellen van een kerkenvisie hiervoor het meest geschikte instrument? De verwachting is dat er voor eind 2019 een voorstel kan liggen. Daarin zal ook worden meegenomen welk beslag het opstellen van een kerkenvisie zal leggen op beschikbaar budget en capaciteit.

Erfgoeddeal (onderdeel van 'Erfgoed Telt')

Voor projecten op het gebied van 1. Klimaatadaptatie, 2. Energietransitie en duurzaamheid en 3. Stedelijke groei en krimp, is in totaal €20 miljoen vanuit het Rijk beschikbaar. De bijdrage is vooral gericht op bestaande initiatieven. Het gaat hierbij om: *"Alleen de meerkosten om (de uitvoering van) projecten en initiatieven 'erfgoed-inclusief' te maken en naar een kwalitatief hoger niveau te tillen, komen in aanmerking voor financiering. Ook aspecten als participatie en dialoog kunnen worden meegefinancierd voor zover deze bijdragen aan de doelen."* Reguliere verduurzamingsopgaven of erfgoed werkzaamheden vallen niet onder deze regeling. Voor de gemeente Leeuwarden is op dit moment niet een actueel gemeentelijk initiatief in beeld. Er zal de komende jaren blijvend worden gemonitord of een potentieel project de komende jaren hiervoor in aanmerking komt.

5. Erfgoedagenda van de toekomst; welke richting? Ontwikkelingen en proces

Tegenwoordig wordt erfgoed als breed maatschappelijk relevant gezien. Het verhaal van erfgoed dient als bouwsteen voor ontwikkelingen. Hierbij gaat het niet alleen om de blik van deskundigen en professionals, maar juist ook om de verbinding met bewoners en gebruikers samen met de gemeenschap. De rol van de overheid wordt veel meer faciliterend en verbindend. Belangengroepen en inwoners krijgen een steeds grotere rol in het meedenken en meebepalen welk erfgoed waardevol is en wat en in welke vorm behouden dient te blijven voor de toekomst.

De verhalen van bewoners, gebruikers en bezoekers die verleden en heden met elkaar verbinden dienen als basis voor de omgang met erfgoed in de toekomst. Hierbij gaat het niet zozeer om de bouwkundige elementen, maar juist om de identiteit die erfgoed geeft aan de inwoners. Erfgoed is van iedereen.

Voor de 'Erfgoedagenda voor de toekomst' willen we samen met de raad een eigentijdse visie op erfgoed ontwikkelen. Die visie zal dan ook antwoord geven op de vragen; wat beschermen we en waar en tot in welke mate? Is de mate van bescherming haalbaar en betaalbaar? Wat wordt de koers voor de komende jaren? De koers die de raad heeft aangegeven, bepalen vervolgens de afwegingskaders waarbinnen activiteiten op het gebied van erfgoed plaatsvinden en uitgevoerd worden.

Naar de toekomst toe voorzien wij een aantal ontwikkelingen en daarmee samenhangende dilemma's. Deze ontwikkelingen zijn hieronder themagewijs benoemd. Hieruit voortvloeiend volgen dan binnen de gegeven afwegingskaders de uiteindelijke keuzes voor activiteiten die uitgevoerd zullen worden.

Thema 1 Verbinden burgers

Door de betrokkenheid van burgers, wordt het verhaal levend gemaakt en gehouden. Tegelijkertijd wordt ook het draagvlak voor erfgoed vergroot. Maar wat is dan belangrijk? Richt je je op bepaalde doelgroepen? Mensen die al veel met erfgoed bezig zijn of juist hele nieuwe groepen? Welke groepen laat je voorgaan bij burgerparticipatie bij strijdige belangen of standpunten? Wat weegt zwaarder? En hoe positioneer je je als overheid?

Thema 2 Duurzaamheid

Vormt verduurzaming van erfgoed een nieuwe laag in de geschiedenis? Is het een nieuw hoofdstuk in het verhaal van erfgoed? En mag alles? Is zichtbaarheid van de maatregelen juist goed; een vorm van tonen waar je mee bezig bent?

Thema 3 Betaalbaarheid

Wil je meer objecten tot erfgoed aanwijzen en beschermen? Meer beschermen leidt tot hogere lasten voor bepaalde burgers (o.a. hogere kosten onderhoud) en weegt dat op tegen de positieve beleving van andere burgers? Is er een maximum aan het aantal objecten te beschermen erfgoed?

Thema 4 Deregulering en vermindering administratieve lasten

Is het een vrije keuze van de eigenaar hoe ze met hun erfgoed omgaan (bebouwd en landsschappelijk)? In hoeverre mag een eigenaar de invulling van zijn bedrijfsvoering bepalen ten opzichte van de bescherming van cultuurhistorische waarden? Welke ingrepen dienen vergunning plichtig te zijn; welke ingrepen rechtvaardigen de extra administratieve lasten in de vorm van vergunningen en leges voor een eigenaar? Waar kunnen we zaken loslaten?

Tot slot

Een groot aantal activiteiten is al in gang gezet. Deze notitie laat zien dat erfgoed in Leeuwarden leeft. De meest uiteenlopende activiteiten, van traditionele wettelijke taken tot verbinding met de gemeenschap, faciliteren van eigenaren: erfgoed is een belangrijk onderdeel van het DNA van Leeuwarden. Graag gaan we dan ook met de raad in gesprek over de erfgoedagenda voor de toekomst. Daarbij geldt ook dat we doorgaan met de uitvoering van activiteiten op het gebied van erfgoed en ons hiervoor blijven inzetten.